

Dimensió de gènere en la construcció de pau

- ❑ Es va incrementar greument la utilització de la violència sexual com a arma de guerra a la R. Centreafricana.
- ❑ El Secretari General de l'ONU va llançar una campanya plurianual destinada a posar fi a la violència contra les dones i a aconseguir més compromisos governamentals en aquest àmbit.
- ❑ El govern de Libèria va crear un tribunal especial per a atendre els crims sexuals i la violència contra les dones.
- ❑ Només nou països han elaborat plans d'acció nacionals per a la implementació de la resolució 1325 de Nacions Unides sobre les dones, la pau i la seguretat.

En el present apartat s'analitzen les diverses iniciatives que des de l'àmbit de les Nacions Unides i diferents organitzacions i moviments internacionals s'estan duent a terme respecte a la construcció de la pau des d'una perspectiva de gènere¹. Aquesta perspectiva ens permet veure clarament quins són els impactes diferenciats dels conflictes armats sobre les dones i sobre els homes, però també en quina mesura i de quina manera participen unes i altres en la construcció de la pau i quines són les aportacions que les dones estan fent a aquesta construcció. L'apartat està estructurat en dos blocs principals: el primer fa un repàs d'aquest impacte diferenciat dels conflictes armats, i el segon analitza diverses iniciatives destacades de construcció de pau des d'una perspectiva de gènere.

8.1. L'impacte de la violència i els conflictes des d'una perspectiva de gènere

En aquest apartat s'aborda el tema de la dimensió de gènere en el cicle del conflicte, fent especial referència a la violència contra les dones. Els conflictes armats són fenòmens que compten amb una dimensió de gènere enormement important. En primer lloc, mitjançant l'anàlisi de gènere es desmunta la tradicional visió dels conflictes armats com a realitats neutres i es posa en qüestió el fet que la gènesi dels conflictes armats sigui independent de les estructures de poder en termes de gènere que pugui haver-hi en una determinada societat. En segon lloc, des d'aquesta perspectiva també es plantegen seriosos dubtes a les afirmacions que pretenen homogeneïtzar les conseqüències dels conflictes.

a) Violència sexual com a arma de guerra

En la majoria de conflictes armats que tenen lloc en l'actualitat, la violència sexual és una arma de guerra molt estesa amb l'objectiu de debilitar les poblacions considerades enemigues.

¹ El gènere és la "categoria que subratlla la construcció cultural de la diferència sexual", és a dir, el fet que les diferents conductes, activitats i funcions de les dones i els homes són culturalment construïdes, més que biològicament determinades. La perspectiva de gènere al·ludeix no només al potencial analític d'aquesta categoria sinó també al seu potencial polític, transformador de la realitat. Des d'aquest angle, el gènere no és només una eina per a l'anàlisi de la situació de les dones en el món; també és una proposta política perquè exigeix un compromís a favor de la construcció de relacions de gènere equitatives i justes." Murguialday, C. "Género" a Hegoa, *Diccionario de Acción Humanitaria y Cooperación al Desarrollo*, 2000, Icaria. La definició que ofereix l'Oficina de l'Assessora Especial sobre Assumptes de Gènere i Avenç de la Dona de les Nacions Unides, assenyala que "el gènere es refereix als atributs socials i a les oportunitats associades al fet de ser home o dona i les relacions entre dones i homes, nenes i nens, així com les relacions entre dones i les relacions entre homes. Aquests atributs, oportunitats i relacions estan socialment construïts i s'aprenen en el procés de socialització. Són específics d'un context i temporals, i poden canviar. El gènere determina el que s'espera, es permet i es valora en una dona o en un home en un context donat [...]".
<<http://www.un.org/womenwatch/osagi/conceptsanddefinitions.htm>>

Durant aquest trimestre podem destacar les denúncies que es van fer sobre l'increment de la violència sexual a la República Centreafricana, en especial en el nord del país, zona afectada per la violència armada. Segons les Nacions Unides, aquesta violència està tenint un especial impacte en la població desplaçada interna, així com en les dones que s'han refugiat en el Txad com a conseqüència del conflicte armat.

Nacions Unides ha destacat que **1.000 dones supervivents de la violència sexual han rebut assistència** en els últims sis mesos, xifra que posa de manifest la gravetat d'aquesta situació, ja que presumiblement el nombre de dones que han estat víctimes d'aquesta violència és molt més gran que el nombre d'aquelles que han rebut assistència. A més, és necessari posar de manifest que aquesta violència també està tenint greus conseqüències sobre les menors.

D'altra banda, es pot subratllar la iniciativa duta a terme per dones kenyanes mitjançant la qual també van denunciar l'increment de la violència sexual i de les violacions col·lectives perpetrades durant els enfrontaments provocats per la tensió sociopolítica que ha travessat el país en els últims mesos. Es pot destacar que, en paral·lel a aquestes denúncies i a les peticions de cessació de la violència interètnica, les dones kenyanes han reclamat jugar un paper més important en el procés de construcció de pau al país, i així ho van reclamar a l'Exsecretari General de l'ONU Kofi Annan, que ha facilitat un procés de diàleg entre les parts enfrontades.

Finalment, es pot esmentar la campanya promoguda per UNICEF a Zimbabwe per posar fi a la violència sexual contra els menors, ja que en els últims tres anys, les xifres de menors que han estat víctimes d'aquesta violència s'han incrementat en un 40%.

b) Violència contra les dones

Durant el mes de febrer, el Secretari General de l'ONU, Ban Ki-moon, va començar una campanya internacional plurianual amb l'objectiu d'intensificar les accions per posar fi a la violència contra les dones i les nenes. La campanya denominada "Units per posar fi a la violència contra les dones" està encapçalada pel propi Secretari General, i tindrà el doble objectiu de sensibilitzar l'opinió pública internacional sobre aquesta qüestió i d'aconseguir el compromís tant dels diferents governs com d'altres organismes internacionals, el sector privat i els donants, d'enfortir les accions encaminades a posar fi a aquesta violència. La campanya tindrà tres àmbits d'acció primordials: la promoció a nivell mundial; el lideratge de les Nacions Unides mitjançant l'exemple; i l'enfortiment de mesures i aliances a escala nacional, regional i internacional.

El Secretari General de l'ONU va assenyalar que el marc temporal de la campanya, que pretén aprofitar el creixent impuls internacional entorn d'aquesta qüestió, serà del 2008 al 2015, i la seva fi coincidirà amb la data establerta també per a l'assoliment dels Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni.

D'altra part, cal destacar la decisió del govern de Libèria de crear un tribunal especial per a jutjar els casos de violència sexual i de violència contra les dones. La violència sexual va ser un dels crims més estesos durant el conflicte armat que va afectar el país des del 1989 fins al 2003. No obstant això, amb la finalització d'aquest conflicte, la violència sexual i la impunitat han persistit, fet que ha dut algunes organitzacions de dones a liderar una campanya per a la creació d'aquest tribunal. L'organització d'advocades Association of Female Lawyers of Liberia ha encapçalat aquesta campanya.

En paral·lel a la creació d'aquest tribunal, UNICEF va participar en l'establiment de la Secció de Protecció de Dones i Nens de la policia nacional per a fer front als abusos de caràcter sexual i d'altre tipus contra les dones. La importància d'aquestes mesures recau en la necessitat que els crims contra les dones, i especialment la violència sexual, rebin una major atenció per part de les autoritats competents, especialment les judicials. Com la pròpia missió de Nacions Unides en el

país (UNMIL) reconeix, la majoria dels crims sexuals són tractats per aquestes autoritats com ofenses lleus i no reben el càstig apropiat, ni les víctimes accedeixen a les reparacions i les atencions necessàries.

Violència contra les escoles de nenes

Amnistia Internacional va presentar el seu informe "Escoles Segures. El dret de cada nena",² en el marc de la campanya "No més violència contra les dones" en el qual es recull que el **40% dels 77 milions de nens i nenes en edat escolar que no assisteixen a l'escola viuen en zones en les quals transcorren conflictes armats**. En aquest s'assenyala com les menors sofreixen les conseqüències dels conflictes armats quan són segrestades durant els seus trajectes cap a l'escola o quan els centres escolars són objecte d'atemptats. A més, les nenes refugiades i desplaçades veuen vulnerat el seu dret a l'educació a més de tenir més probabilitats de patir abusos en els centres escolars dels camps de refugiats i desplaçats. L'informe recull la violència que pateixen les nenes en tots els centres escolars al voltant del món, no només en aquelles zones de conflicte armat i violència organitzada.

D'altra banda, cal destacar que durant els últims mesos s'ha produït un **increment de la violència contra els centres educatius de nenes en diverses zones del Pakistan**. Com a conseqüència del control creixent de les milícies taliban sobre determinades àrees de la Província de la Frontera Nord-occidental i de les Àrees Tribals Federalment Administrades (afectades per un conflicte armat), les escoles de nenes i les escoles de nens en què s'imparteix una educació mixta a nenes i nens van ser objecte d'amenaçes i d'atacs violents. Aquest augment de la violència va provocar un **descens en els nivells d'escolarització de les nenes**, que en els anys anteriors s'havien incrementat. Durant l'any 2007 almenys 1.000 nenes haurien abandonat l'escola com a conseqüència de les amenaces llançades pels talibans.

Organitzacions locals i centres educatius van denunciar haver rebut amenaces per part de les milícies talibà en les quals s'exigia que professores i alumnes vestissin el burka per a assistir a les classes. A més, diversos col·legis van ser objecte d'atemptats amb bomba. Aquesta situació de violència ha provocat el tancament de diversos centres escolars, la renúncia de moltes dones a exercir aquesta professió, així com l'abandonament per part de moltes nenes com a conseqüència de les amenaces i també davant la impossibilitat de moltes famílies empobrides de fer front a les despeses que suposa l'adquisició d'un burka.

Mutilació genital femenina

Deu agències de les Nacions Unides van iniciar durant el trimestre una campanya amb l'objectiu d'eradicar la mutilació genital femenina en el termini d'una dècada i assolir que en una generació ja no hi hagi noves dones afectes per aquesta pràctica tradicional.

Al voltant de tres milions de nenes en tot el món es troben en una situació de risc i podrien ser víctimes d'aquesta pràctica a la qual ja han estat sotmeses 140 milions de dones en l'actualitat. Les agències han expressat també la seva preocupació pel fet que la mutilació genital femenina s'estigui medicalitzant, ja que encara que siguin professionals de la salut aquells que la duen a terme, aquesta suposa una pràctica nociva per a la salut de les nenes i les dones, així com un control sobre la seva sexualitat.

² http://www.es.amnesty.org/nomasviolencia/sabermas38_ninas.php

8.2. La construcció de pau des d'una perspectiva de gènere

En aquest apartat s'analitza la participació de les dones i dels homes en les diferents dimensions de la construcció de la pau, entre elles els processos de negociació. La construcció de la pau des d'una perspectiva de gènere promou processos de caràcter més inclusiu, al mateix temps que fa front a algunes de les causes profundes de la violència subjacents en els sistemes patriarcal.

a) La resolució 1325 sobre les dones, la pau i la seguretat

La resolució 1325 sobre les dones, la pau i la seguretat aprovada l'octubre de l'any 2000 pel Consell de Seguretat de l'ONU insta els Estats de les Nacions Unides a posar en marxa totes les recomanacions contingudes en ella.³ Des de llavors, diversos Governos han aprovat plans d'acció nacionals amb l'objectiu de dissenyar línies d'actuació per a la implementació d'aquesta resolució en cada context. Canadà, Dinamarca, Islàndia, Noruega, Regne Unit, Suïssa, Suècia, Àustria, Països Baixos i Espanya han elaborat plans d'acció propis compromentent-se així amb la posada en marxa d'aquesta resolució.

Quadre 8.1. El grup d'amics de la 1325

El grup d'amics de la 1325 és un grup de països establert ad hoc i integrat per Alemanya, Austràlia, Bangladesh, Camerun, Canadà, Xile, Colòmbia, Croàcia, Filipines, Finlàndia, Guinea, Jamaica, Japó, Corea, Liechtenstein, Mèxic, Namíbia, Nova Zelanda, Noruega, Països Baixos, Regne Unit, Singapur, Sud-àfrica, Suècia, Suïssa, Tanzània i EUA. A més d'aquests països, en el grup participen UNIFEM i l'OSAGI, així com el Grup de Treball d'ONG sobre les Dones, la Pau i la seguretat. L'objectiu d'aquest grup és el de difondre el contingut de la resolució entre els estats membres de les Nacions Unides i promoure la seva implementació. A més, es pretén promoure els principis relatius a la qüestió de les dones, la pau i la seguretat en els diferents comitès de l'Assemblea General, el Consell Econòmic i Social i altres organismes de caràcter intergovernamental.

Respecte al contingut d'aquests plans d'acció, que haurien de **garantir el compromís i la implicació activa i substantiva dels governs**, cal destacar alguns elements comuns que mostren els àmbits als quals els governs prefereixen destinar els seus esforços i recursos en matèria de construcció de pau des d'una perspectiva de gènere. En primer lloc, un dels àmbits als quals es fa una major referència i en el qual es contempla un major nombre de propostes és el de **incorporació de la perspectiva de gènere en les operacions de manteniment de la pau**, així com en els cossos de seguretat de l'estat. Aquesta situació és il·lustrativa de diversos fenòmens que s'han vingut produint en els últims anys. En primer lloc, destaca el fet que **molts governs decideixin concentrar els seus esforços i polítiques en matèria de construcció de pau en l'àmbit de la seguretat militar**. En segon lloc, és interessant que aquest àmbit hagi sofert una creixent feminització en els últims anys, amb la progressiva incorporació de les dones a les forces armades i altres cossos de seguretat dels diferents estats. Així doncs, conflueixen dues tendències que han fet que per a molts governs no resulti excessivament complicat afirmar que s'està treballant en la construcció de la pau des d'una perspectiva de gènere.

No obstant això, seria important plantejar un interrogant almenys pel que fa la qüestió de la dimensió de gènere. Assimilar el treball des d'una perspectiva de gènere en un determinat àmbit a la major presència de dones en aquest suposa un greu error, ja que el **treball de gènere** no es redueix a una mera qüestió numèrica o quantitativa, i **requereix de l'adopció d'eines i posicionaments polítics en la presa de decisions**. Així, i malgrat la importància i de la necessitat

³ El text complet de la resolució 1325 (S/RES/1325) pot consultar-se a: <<http://www.un.org/spanish/docs/sc00/scrl00.htm>>

de l'increment del nombre de dones en els diferents àmbits de la vida social i política, aquesta no és una condició suficient per a assenyalar que una política ha incorporat la perspectiva de gènere.

Cal afegir que aquesta destacada presència de les mesures vinculades a la incorporació de la perspectiva de gènere en les operacions de manteniment de la pau no ha vingut acompanyada d'un èmfasi semblant en altres destacats àmbits de la construcció de la pau, com poden ser els processos i negociacions de pau.

Quadre 8.2. Les propostes de Noruega per a uns processos de pau amb perspectiva de gènere

Malgrat que la integració de la perspectiva de gènere en els processos i negociacions de pau és l'àmbit a què menys atenció han dedicat els governs a l'hora d'elaborar els seus plans d'acció sobre la resolució 1325, el govern de Noruega sí esmenta explícitament aquesta qüestió i proposa una sèrie de mesures, en desenvolupament de la resolució 1325, per a dotar els processos de pau en els quals aquest país intervé d'una dimensió de gènere efectiva. Les propostes de Noruega fan referència tant a les mesures d'aplicació nacional com a aquelles relatives a la cooperació bilateral en els processos de pau i de reconciliació, i a aquelles que es desenvoluparan en la cooperació multilateral.

Entre les mesures nacionals proposades pel govern de Noruega, cal destacar les destinades a promoure que més dones exerceixin de mediadores i de facilitadores en els processos de pau i de reconciliació, així com el suggeriment que s'integri la perspectiva de gènere en les instruccions que reben les diferents delegacions i comitès que participen en unes negociacions de pau. A més, el ministeri d'exteriors apunta a la necessitat d'estrènyer la cooperació amb aquells centres d'investigació que integren la perspectiva de gènere en el seu treball d'investigació sobre la construcció de pau i la resolució de conflictes.

Pel que fa a les mesures en l'àmbit de la cooperació bilateral en els processos de pau, el govern de Noruega assenyala que dedicarà esforços a incrementar la presència de dones en les delegacions negociadores en aquells processos de pau en els quals estigui directament involucrada, i que destinarà recursos econòmics a facilitar aquesta presència. També és destacable l'afirmació que fa el Govern de Noruega en el Pla d'Acció quan assenyala que integrarà les qüestions de gènere en l'agenda de les negociacions així com en el contingut dels acords de pau que se signin, i que buscarà que hi hagi dones en els comitès encarregats de la supervisió de la implementació dels acords de pau.

D'altra banda, cal destacar l'enorme contrast entre els esforços realitzats per les diferents organitzacions i entitats de la societat civil en la promoció i difusió de la resolució 1325 i l'efectuat pels governs. Així, mentre des de les organitzacions de la societat civil s'ha fet un gran esforç de difusió de la resolució mitjançant la seva traducció a 83 llengües, moltes d'elles asiàtiques i africanes (continents on es concentren la majoria dels conflictes armats), facilitant així l'accés a la resolució per part de les dones d'un gran nombre de països, la implicació dels governs és moltíssim menor, com demostra el reduït nombre d'executius que han adoptat plans per a la seva implementació. La resolució 1325 s'ha convertit en una eina de referència per a nombroses organitzacions de dones en diferents contextos de conflicte armat en el món, fins i tot en contextos postbèl·lics, sobretot com una eina útil de pressió cap als governs. Així ho demostren, per exemple, el cas de Sri Lanka, on la creació d'un subcomitè de gènere en les negociacions de pau va ser fruit de les pressions per part de les organitzacions de dones per a ser incloses en les negociacions de pau, davant l'exclusió inicial d'aquestes tant per part del govern com per part del grup armat d'oposició LTTE.

Quadre 8.3. La resolució 1325 i les resolucions del Consell de Seguretat de l'ONU

Una de les funcions fonamentals de la resolució 1325 és la de servir d'eina orientativa a l'hora d'incorporar la perspectiva de gènere en el treball sobre pau i seguretat dut a terme pels governs, així com per les diferents instàncies de les Nacions Unides. Amb aquest objectiu, el Grup de Treball sobre Dones, Pau i Seguretat ha elaborat un document, *Women's Participation and Gender Perspectives in Security Council Resolutions*, per a facilitar la incorporació del contingut de la resolució 1325 a les resolucions aprovades pel Consell de Seguretat de l'ONU. Les principals recomanacions que es plantegen són:

1. El preàmbul de les resolucions ha de fer referència a la resolució 1325
2. Les resolucions han de fer una crida per tal que les operacions de manteniment de la pau incorporin la perspectiva de gènere, així com perquè aquestes operacions estiguin dotades d'un component de gènere. A més, s'ha de fer una crida a un major paper de les dones en aquestes operacions, en les seves dimensions militar, policial i civil.
3. Les resolucions han de reconèixer la importància del paper de les dones en la prevenció de conflictes i recolzar el reforçament de les organitzacions de la societat civil actives en el treball de prevenció.
4. Les resolucions han d'establir mecanismes per a investigar les violacions dels drets humans de les dones, incloent la violència de gènere i els abusos sexuals. A més, s'ha de fer una crida a la creació de mecanismes encaminats a posar fi a la impunitat.
5. Les resolucions han de reconèixer la importància del paper de la societat civil en la rehabilitació postbèl·lica, i han de fomentar els processos de consulta amb les organitzacions de la societat civil, en particular amb els grups de dones locals.
6. Les resolucions han de garantir que en els processos de DDR es respectaran els drets de dones i nenes en tant que excombatents o associades a excombatents. A més, s'ha de garantir que aquests grups de població seran consultats per al disseny dels processos de DDR en els quals es vegin involucrats.
7. Les resolucions han de fer una crida a la igual participació de les dones en les negociacions de pau i en el redactat i implementació dels acords de pau. Així mateix s'ha d'instar a la incorporació de la perspectiva de gènere durant les negociacions de pau.
8. Les resolucions han de garantir la igual participació de les dones en els processos constituents i en el desenvolupament de les noves institucions judicials, així com en el disseny i reforma de les institucions del sector de seguretat.
9. Les resolucions han de promoure la creació de governs igualitaris en termes de representativitat d'homes i dones, garantint la igual participació de les dones i el respecte als seus drets humans. A més, s'han de promoure mesures que garanteixin la igual participació d'homes i dones en els processos electorals.
10. Les resolucions han d'instar el Secretari General de l'ONU a incloure la perspectiva de gènere en els seus informes sobre situacions de conflicte.
11. Les resolucions, al mateix temps que condemnen els abusos sexuals comesos per personal de l'ONU, han d'instar tot el personal de manteniment de la pau que respecti els codis de conducta per a prevenir aquest abús.
12. Les resolucions han de fer una crida a la formació en qüestions de gènere a tot el personal civil de les operacions de manteniment de la pau.
13. Les resolucions han d'abordar la qüestió de la protecció i assistència a les dones i nenes desplaçades internes, així com promoure la seva participació en el disseny i implementació dels programes d'assistència i la gestió dels camps de refugiats.
14. Les resolucions han d'instar a la provisió d'assistència humanitària amb un especial èmfasi en les necessitats de protecció de les dones i les nenes.

b) La perspectiva de gènere a les Nacions Unides

Durant els mesos de febrer i març va tenir lloc la celebració de la 52ª sessió de la Comissió de la Condió Jurídica i Social de la Dona. Els temes centrals de l'agenda han estat en primer lloc el finançament en favor de la igualtat entre els gèneres i la transmissió de poder a la dona i, en segon lloc, l'avaluació dels avenços realitzats en l'aplicació de les conclusions convingudes sobre la participació de la dona en peu d'igualtat en la prevenció, la gestió i la solució dels conflictes i en la consolidació de la pau després dels conflictes.

Respecte al primer dels temes, es constata la **insuficiència en els recursos** que tant en el nivell nacional com internacional es destinen a l'equitat de gènere. Des de la Comissió s'assenyala la necessitat que els governs incrementin les dotacions pressupostàries destinades a combatre la discriminació de les dones, enforteixin els vincles entre els ministeris d'economia i planificació, i les diferents institucions dedicades a la promoció de la dona, i considerin la dimensió de gènere una qüestió central en el disseny, implementació i avaluació dels plans econòmics nacionals.

En quant a la qüestió de la participació de les dones en la prevenció, gestió i solució dels conflictes, i la consolidació de la pau, l'objectiu de la Comissió era l'avaluació del progrés en la implementació dels acords aconseguits en matèria de gènere i construcció de pau. En aquesta avaluació es va constatar que **molt poques dones tenen l'oportunitat de participar en les negociacions de pau com a negociadores o com a observadores**. A més, els processos de DDR en molt poques ocasions tenen en compte les necessitats particulars de les dones i els recursos destinats a la incorporació de la perspectiva de gènere en els processos de rehabilitació postbèlica són molt escassos.

Malgrat l'important paper que les Nacions Unides han de jugar en tot aquest procés, algunes de les crítiques més freqüents al seu treball en aquest àmbit han estat la falta de comunicació i d'inclusió de les dones integrants de les organitzacions locals. No obstant això, des de la pròpia ONU es reconeix la importància d'incloure aquestes organitzacions, ja que les seves contribucions són essencials per a la sostenibilitat dels processos de pau i de reconstrucció als quals la comunitat internacional pretén donar suport.

Cal destacar també la petició efectuada al final de la sessió reclamant la posada en llibertat de totes les dones i els menors presos com ostatges en el decurs dels conflictes armats, així com la crida als actors que participen en els diferents conflictes armats que transcorren en l'actualitat a respectar el Dret Internacional Humanitari.

D'altra banda, diverses ONG van reiterar les seves peticions de creació d'una única agència de les Nacions Unides per a les dones que lideri i coordini el treball des d'una perspectiva de gènere. Les ONG coordinades en la campanya Campaign for Stronger Gender Equality Architecture Reform (GEAR)⁴ van assenyalar que no existeix un organisme que abordi els múltiples compromisos adquirits per Nacions Unides en matèria d'equitat de gènere, ja que les institucions que existeixen actualment no tenen ni el mandat ni els recursos adequats.

⁴ A la campanya participen més de 180 organitzacions de 75 països. Entre d'altres, GEAR està integrada per Aministia Internacional, Center for Women's Global Leadership, International Planned Parenthood Federation, i Women's Environment and Development Organization.